

Kada?

Onda kad si mi popio svu mastiku.

Elef je uzdahnuo.

Ah, tada.

Dakle, da čujem.

Idiote, rekao je. Ništa se nije dogodilo. Zapravo, htjela je platiti stanarinu, ali ja nisam htio lovu. Tražio sam zauzvrat nekoliko crteža, stvarno mi se sviđaju njezini crteži.

Barmen nije rekao ništa. Otvorio je dva Foster'sa i nastavio glancati čaše. Nisam se osjećao nimalo bolje nakon što sam udario Elefa. Zapravo, osjećao sam se još mizernije. Nije pomoglo ni pivo. Spuštala se noć, bar se počeo puniti, sve sami bljedoružičasti sjevernjaci ispranih očiju.

Uostalom, rekao je Elef, možda se i jesmo poševili. Tko zna što se događa s ljudima kad zaspu?

– odlomak –

Edo Popović (1957.) rođen u Livnu, živi u Zagrebu. Studirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radi kao novinar. Objavio knjige priča *Ponoćni boogie* (1987) i *San žutih zmija* (2000).

Mihajlo Pantić

MNOŽENJE S NULOM

Od tada je prošlo četrnaest godina. Prilično dobar komad života. U međuvremenu desio se jedan rat, sulud, kao i svi ratovi. O toj suludosti pripoveda Edo Popović u priči „Ispod duge“ iz knjige *San žutih zmija*. Knjigu mi je Edo dao kada je početkom 2001. bio u Beogradu, sreli smo se posle jedne decenije. Nije bilo ničeg dramatičnog u tom susretu, nema više dramatičnih susreta, stari se, *stari moj* (da li je to pleonazam ili igra reči?), samo sam se pitao hoćemo li se prepoznati. Prepoznali smo se, on mi se učinio mršavijim nego što je nekada bio, a ja sam na žalost stvarno deblji nego ranije, u to nema nikakve sumnje. Knjigu sam pročitao iste večeri, zato što sam imao osećaj da dolazi iz nekog dalekog, vrlo dalekog, a opet na neki način bliskog i poznatog sveta, i to posle dužeg vremena. Ja, gutač knjiga, prezasićeni gutač knjiga, ponovo sam osetio onu već pomalo usahlu znatiželju da odmah zaronim u nepoznate stranice i što pre saznam šta li tamo piše. Ukratko, iz Edove tri priče, taman koliko i iz razgovara sa njim, prethodnog popodneva, zaključio sam da je Edo ostao onaj koga sam znao, na način na koji to volim da kažem, u formi malog paradoksa: *promenio se, ali je ostao isti*, ekscentričan i svoj.

Gde sam ono stao? Ah, da. Dakle, sredinom 80-ih bio sam saradnik *Quoruma*, svakako najznačajnijeg ondašnjeg hrvatskog (i jugoslovenskog) novog časopisa. Sticajem okolnosti, kao vojnik, prisustvovao sam pokretanju toga časopisa, jer sam se odnekud ranije (čini mi se iz *Poleta*) znao sa njegovim budućim urednikom Brankom Čegecom. Čegec me pozvao na saradnju, u nultom broju imao sam prilog, i zatim sam prilično redovno, nekoliko godina, pisao za *Quorum*. Naravno, upoznao sam i sve *quorumovce*, a među njima Edu Popovića. Sa njim sam delio isto godište, isti način odrastanja (on je iz Novog Zagreba, ja sa Novog Beograda) i manje-više slične kulturne reference, mitologiju postpankovskih i novotalasnih urbanih luzera (Sid Vicious je naše godište). Životne priče su nam u međuvremenu krenule različitim tokovima, Edo je ostao *freelance*, a ja sam pokušavao da nađem ravnotežu između unutrašnjeg diktata imaginacije i akademske predstave o sopstvenoj spisateljskoj karijeri, prema kojoj gajim prilično shizofren odnos, ne znam da li mi je nametnuta ili na nju pristajem. Izgleda i jedno i drugo.

Elem, posle četrnaest godina, počnem da kopam po arhivi, da tražim moj novinski osvrt na prvu Popovićevu knjigu, *Ponoćni boogie* (biblioteka *Quorum*, 1987). Našao sam ga, taj moj tekst iz vremena kada sam već uveliko bio ispekao recenzentski zanat, pisao sam kao sumanut, najmanje trideset recenzija godišnje, po listovima i časopisima *diljem doma*, tada prilično prostranog. Mislio sam da ga sada preštampam bez ikakvih izmena, ali bi to ipak bio čist anahronizam. Ono što je tada bilo novina, danas je već istorija. Zato ću samo ukratko ponoviti ono što mi se onda činilo važnim. (Mada mi se danas, posle svega, čini da ništa više nije posebno važno. Tačnije, ni posebno, ni važno.)

U uvodnom delu teksta koji sam objavio u *Književnim novinama* (738/1987, bože, zar sam već tako star da počinjem da prepričavam svoje nekadašnje tekstove) opisao sam kako se istorija hrvatske književnosti druge polovine XX veka može, između ostalih načina, pratiti i po smenama poetičkih paradigmi koje su najpre oglašavane u časopisima (*Krugovi*, *Razlog*, delimično *Off* i, najzad, *Quorum*). *Quorumaška* poetika tada je bila u živom, konstitutivnom procesu i činilo mi se da nije moguće, dok taj proces traje, pouzdanije definisati njenu spekulativnu i kreativnu podlogu, što je, s obzirom na tek oglašeni postmodernistički eklekticizam, bilo prilično razumljivo. Svi su *quorumaši* odnekud polazili... Polazili su, uslovno shvaćeno, iz jednog (anti)tradicijskog, alternativnog jezgra, ali je svako od tih *Quorumaških* pisaca težio svom liku. Ne znam dokle su u tom traženju stigli. Bilo kako bilo, odmah, na početku teksta, zaključio sam da je Edo Popović, knjigom *Ponoćni boogie*, taj lik zasigurno pronašao, mada, paradoksalno, na njemu izgleda jedini nije insistirao po svaku cenu. Bilo ga briga. I to je ostala, posle četrnaest godina sam siguran, trajna odlika njegovog (književnog) karaktera, taj prilično nonšalantan odnos prema ustanovljenim kulturnim konvencijama i hijerarhijama.

Sada sam se setio još nečeg. Rock'n'roll je, kod nekih čak i više nego literarna tradicija, bio važno poetičko polazište mnogih južnoslovenskih pisaca kraja 70-ih i 80-godina. Najpre sam, otprilike u vreme kada je Edo objavio *Ponoćni boogie*, a ja knjigu priča *Vonder u Berlinu*, u *Književnim novinama* napravio temat o rocku i književnosti, što je bilo prilično radikalno za *mainstream* uređivački koncept tog glasila, dočim je u *Quorumu* to bila maltene svakodnevna pojava, književnost je u tom časopisu posmatrana kao deo jednog šireg, intermedijjskog, planetarnog konteksta, jezik književnosti je upijao i natrag odašiljao radijaciju drugih, novih umetnosti. Potom sam, zajedno sa Davidom Albaharijem, objavio zbornik-omnibus *Uhvati ritam* (Polja, Novi Sad, 1990) u kojem su radove imali svi pisci od *Vardara pa do Triglava*, mislim da je rock'n'roll bio poslednji integrativni faktor u zemlji koja je uveliko pucala po svim šavovima. To nije melanholija, već konstatacija. Prekidam sa pisanjem teksta, odlazim do police, da proverim da li i Edo ima tekst u tom zborniku. Ima, naravno, a taj je tekst u stvari preštampani završni zglob knjige *Ponoćni boogie* („Priča o knjizi”).

Dakle, reč je rock'n'rollu. Mora da je to prilično *old fashioned* današnjim mladim ljudima. Evo šta sam tada pisao, da se ipak malo citiram:

Iako se pouzdanije može detektovati tek od skorijeg datuma (...) prodor rock-senzibiliteta ima, u hrvatskoj literaturi, već „malu tradiciju”. Isprva samo sporedni ogranak jeans-proze, nedovoljno artikulisan (npr. u prozi Pere Kvesića) ili pak ezoterični iskorak „starijih” pisaca (npr. prilično neuspešna koketerija bivšeg fantastičara Gorana Tribusona), taj senzibilitet se u potpunosti objavio u knjigama Davora Slavniga, Stanislava Habjana i, najizraženije, sada, u prvoj zbirci priča Ede Popovića. U novijoj hrvatskoj poeziji, mada taj književni rod zahteva uvek više opreza nego kategoričnih sudova, pojava je još ispoljenja.

Ukorenjena u prepoznatljivom, ovovremenom, urbanom, rock-egzistencijalnom modusu, u sasvim određenom kulturnom modelu i tipu govora koji još uvek nije dobio svoj kritičko-teorijski adekvat, Popovićevo proza negira mogućnost konvencionalnog prikazivačkog pristupa. Sumnjam da bi se u opisu, tumačenju i razumevanju knjige *Ponoćni boogie* mnogo postiglo ako bi se govorilo o „raščlanjenim narativnim para-

grafima”, „defabulaciji”, „halucinantnoj atmosferi”, „izbegavanju konstituisanja čvrstog značenjskog sistema”, „jakom poetskom akcentu pojedinih rečenica”, „namernoj izglobljenosti situacija”, „rasutom pripovedanju”, mada svega toga ima u Popovićem pisanju. Sam pisac se, međutim, kloni bilo kog oblika pretenciozne deskripcije i artikulacije, i to, ne jednom, u svojoj knjizi pominje i izvrgava ironiji. Svaki govor takvog tipa, u času kada je sve otišlo u duboki *out* (i otuda nema nameru da se vrati) – koji bi pokušao da lažno uspostavi neki „novi” red (hijerarhiju, harmoniju, svejedno) – nužno se pretvara u autokarikaturu, u prazno zveckanje formulama koje su se odavno razile sa smislom što su ga nekada sažimale i označavale. Opis knjige valja, otuda, zameniti navođenjem odlomaka iz recenzije Branka Maleša, kako se ne bi, nepotrebno, ponavljalo ono što je urađeno i dva puta tražile reči za jednu te istu stvar:

„Preziranje oficijelne kulture i normativnog življenja ponukalo je Popovića da izabere melankolično stajalište vječnog luzera a naoko 'grubog momka' u nužnom plivanju kroz neinstitucionalizirano pa i alternirano 'podzemlje' zagrebačkog života: kroz bezbroj nasumičnih, jednonoćnih veza i grubih gesta, kroz pivo i adoriranje vlastitim filmsko-literarnim junacima... Bez obzira na određene literarne preinake, mnogi su literarni fakti u autorovoj prozi autobiografskog podrijetla, pa mnoge odlike, pripisivane, npr. Ch. Bukovskom, zajedničke su nekoj ambicioznoj analizi i Popovićevim kratkim prozama: nepovjerenje u teorijski diskurs, u ideologizirana obraćanja, u odgodenu i neznatečnu riječ, a beskrajna želja da se sve uzme u vlastite ruke, iskusi, proživi i tako provjeri – idejna je podloga ovih autorovih proza.”

Tako Maleš. Dodajmo: *Ponoćni boogie* je knjiga grcave, totalno otkaçene proze, sa prividno haotičnom izmenom slika (polaroid snimaka) tekuće savremenosti i piščeve imaginacije. Govor o žanrovskom određenju, iz tog ugla, jeste suvišan. Za nekog čitaoca (uz nekoliko imaginarnih rezova, „brisanje” naslova priča i eksperimentalno, posle čitanja dozvoljeno, premeštanje delova) ta knjiga kratkih narativnih komada (koji su, i unutar sebe, atomizirani) lako postaje „rastureni”, prividno neuređeni roman. Fragmentarnost je Popovićevo narativni model. U centru pripovedanja jeste autentičan, rasuti piščev ego, a pisanje se, u krajnjoj liniji, svodi na iznalaženje jezičkih spojeva koji, koliko samostalni, služe i deskripciji neuhvatljivog lika (njegovih relacija sa drugima, potom situacija u kojima se nalazi, njegovog mišljenja, raspoloženja, svakodnevnih i snohvatih prizora). Lik je, naravno, neuhvatljiv zato što se ne može skrasiti ni u jednoj čvršćoj formi, ni u sebi, ni u jeziku, ni u jednom geometrijskom ili linearnom pripovedačkom obliku, u iole jasnije određenim vremensko-prostornim koordinatama. Eventualno „smirenje” u nekom obliku koji ne bi računao na vlastitu promenljivost značilo bi izneveravanje predložene egzistencijalnog statusa i pristajanje na toliko ismejavanu normu. Popovićevo „pripovedački jezik” – osim što emituje sliku o „treperavom” *egu* i shodno toj funkciji – sav je u kolebanju, u rasponu – od tamnog patosa do samodestruktivnog sarkazma. Tekst se, tako, čita i kao svojevrsna mikstura kolokvijalnog idioma/slenga, gotovih jezičkih formula i sintagmi, ironičnih aluzija na „ozbiljnu” književnost, citata iz medijskih slojeva kulture, itd.

Mala (haotična) montaža iz knjige *Ponoćni boogie*, kao ilustracija izrečenog:

„Riječi su male pizde – kaže Jurgen. – Potrebno ih je nježno i oprezno stiskati sve dok ne prokvare. Slagati se moraju s puno obzira i takta jer se one međusobno ne podnose zbog estetike, ideologije, šablonizacije...”

„Sve bi bilo drukčije kad bih mogao pohvatati slike, pohvatati konce i imati sebe u rukama.”

„Eksplodirao sam, tisuću poludjelih glasova kola mojim tijelom... učini mi se da sam dio pokušaja ili da ne postojim, da sam produkt nečije imaginacije, što možda i nije daleko od istine, konačne, sveobuhvatne istine koja će jednoga dana sjebati našu taštinu i naše laži, pa mahnitom listam telefonski imenik, najbezazleniji dokument postojanja: evo me, tu sam, potcrtan.”

„Uporno sam nijekao bilo kakvu vezu sa stvarnošću, nisam se htio petljati.”

„Polimena ili tako nekako čučala je na oblaku i srala literaturu po nama. Znam hrpu levaka koji su gledali da uhvate što veće komade pa poslije nisu znali što bi s njima”.

„Uvijek brutalni, uvijek kaotični nizovi slika...”

„Grad izgleda kao mjesto katastrofe, gdje na površini uzavrele vode plutaju gomile smeća i prelijevaju se naftne mrlje, a slaboumnici se grčevito hvataju jedni za druge i urlajući tonu.”

„Promicat će... riječi otrgnute od nepomičnih predmeta u vrtlogu stvaranja...”

Play it again, Edo.

Tako sam pisao pre rata, u prošlom milenijumu. U tom je minulo četrnaest godina i Edo je odlučio da ponovo nešto odsvira. Recimo, tri novelističke fuge: „San žutih zmija”, „Ispod duge”, „U paukovoju mreži”. Zadržao je sve ono po čemu poznajem njegovo pripovedanje: interes za autsajdere, brutalnost i nisku mimetičnost uklete gradske margine, vrlo sugestivni jezik, raspon od patetike do ironije. Na sve to dodao je novonataloženo iskustvo i projicirao ga na nove likove u novim situacijama. Svi Edini junaci ne rade ništa drugo, nego, da upotrebim jednu njegovu sjajnu sintagmu, *množe sa nulom*. Znači, ma šta činili, uvek su na istom, uvek u problemima sa sopstvenim identitetom, uvek u vlasti nekoga ili nečega – fatalizma, kao u prvoj noveli – nemušte sile koja pustoši svet kao u drugoj – ili fatumske (ne)ostvarene ljubavi, kao u trećoj. Zbog toga su svi odreda marginalni, jer ne poseduju moć, poseduju samo impuls, samo naгон za punoćom sebe, svih svojih čula, i idu linijom toga što ih sili iznutra. Marginalni su alkosi iz „Sna žutih zmija” koji posle svega nemaju drugog izlaza do da se vrate u svoje stecište indikativnog imena „Amok”. Marginalni su ratnici iz novele „Ispod duge”, gurnuti u uloge koje igraju, svesni da će ih kad rat prođe, „skinuti i baciti u smeće”. Marginalni su i pisac sa krizom pisanja i umetnica sa krizom sebe iz novele „U paukovoju mreži”. Sve je marginalno. I zato je autentično, ukoliko današnje pisanje uopšte može biti autentično. Kada to „može ili ne može” pokušam da promislim na primeru proza Ede Popovića dolazim do zaključka da je autentičnost pisanja u njegovoj minimalnosti, autentičnost se cedi iz najdubljeg dela bića, kao jantar, krv pisanja daje se kap po kap, i zato ga ima tako malo, i zato je ono, to pisanje, kod Popovića tako retko. Pa ipak, uprkos svemu, nadam se da neću morati da čekam novih četrnaest godina da Edo ponovo nešto odsvira. Voleo bi to i stoga što je pauza i njemu i meni

bila preduga i morbidno teška i to se oseća i po tome što Edina prozna fraza sada drukčije zvoni u novoj akustičnoj dvorani sasvim ispražnjenju istorije, koja nam ne daje ni jedan jedini razlog za nadu. I upravo zato je treba iznova izmisliti. Pisanje je upravo to, uvek novo izmišljanje nade. I za Popovića, i za mene. Šta bi, inače, drugo moglo da bude?

